

jaargang 32 – nummer 2 – najaar 2022

Van de bestuurstafel

Stefan Pronk

Regelmatig wordt er in de media bericht dat er weer eens ergens gegevens zijn gelekt. Meestal is dat geen goed nieuws. Maar eigenlijk kunnen ‘onze’ Drentse verspreidingsgegevens van de dag- en nachtvlinders niet vaak genoeg gedeeld (en gelekt) worden. De informatie over de vlindertrends die wij met elkaar verzamelen is veel waard en iedereen mag, kan (en moet) eigenlijk weet hebben van de wondere vlinderwereld. Zo kunnen we bij een breed publiek onder de aandacht brengen dat we te maken hebben met een groeiende biodiversiteitscrisis, bovenop alle andere crises. Er is en blijft werk aan de winkel om de achteruitgang van vele plant- en diersoorten, waaronder vele vlinders, een halt toe te roepen.

Om als Vlinderwerkgroep Drenthe de ontwikkeling van de stand van de dagvlinders in de provincie te kunnen volgen, is het belangrijk dat we jaarlijks op basis van de waarnemingen in beeld brengen hoe goed of slecht de verschillende soorten vlogen en dat vergelijken met voorgaande jaren. Deze informatie kunnen we vervolgens weer delen met u, met overheden, terreinbeheerders en andere belanghebbenden. Met informatie over de trends kan onderbouwd worden welke beleids-, beheer- en beschermingsmaatregelen nodig zijn voor dagvlinders op lokaal en provinciaal niveau.

Op 30 augustus zag Ben van As een Heivlinder bij een kapvlakte iets oostelijker van het Hingstevveen in Boswachterij Hooghalen. Een wat bijzondere plek voor deze soort. Foto Pauline Arends

Inhoud

• Van de bestuurstafel <i>Stefan Pronk</i>	1
• Programma Najaarsbijeenkomst 23 november 2022	1
• Ik zag een vlinder in de stad <i>Tineke Beukhof</i>	2
• De Zilveren maan in het Reestdal in 2022 <i>Dick Mooi</i>	3
• Terugblik excursie rupsen lokaliseren Bargerveen <i>Willem Bosma</i>	4
• Dagvlinders in Zuidwolde in 2022 <i>Joop Verburg</i>	6
• Sluipmoordenaars <i>Ate Dijkstra</i>	8
• Eindelijk weer Kommavvlinders <i>Dick Mooi</i>	9
• Vlinders in de kunst en literatuur 8 <i>Ate Dijkstra</i>	9
• Oproep voor hulp aan Vlinderproject De Wolden in 2023 <i>IVN Regio Noord</i>	12
• Colofon	12

Voor het op een rij zetten en analyseren van de jaarlijkse oogst aan Drentse dagvlinderwaarnemingen kunnen we binnen het bestuur van de Vlinderwerkgroep Drenthe extra helpende handen goed gebruiken! Bent u of kent u iemand die het leuk vindt om met zulke gegevens aan de slag te gaan en ons te helpen bij het in beeld brengen van de vlindertrends? We vernemen het graag! Voor meer informatie kunt u contact opnemen via secr@vlinderwerkgroepdrenthe.nl.

Over het verspreiden van data gesproken. Elon Musk heeft twitter overgenomen. Nu zult u vast denken, wat heeft dat nu te maken met de Vlinderwerkgroep? Nou, wij hebben als Vlinderwerkgroep Drenthe al enkele jaren óók een twitteraccount. Daarop ‘posten’ (=delen) we provinciale en landelijke vlindernieuwtjes

Programma Najaarsbijeenkomst 23 november 2022

‘De Klipper’, Hoofdweg 24, Zwiggelte
www.deklipper.com

Vanaf 19.15 inloop met koffie of thee

19.45 Opening – *Stefan Pronk*

19.50 Land van Ons, Holtesch – *Albert Kool*

20.45 Pauze

21.15 Boerenland als natuurparadijs – *Willem Bosma*

21.30 5 jaar Bloeiend Benneveld, resultaten en ervaringen –
Gijsbert Six

22.00 Afsluiting – *Stefan Pronk*

en bijvoorbeeld leuke waarnemingen die in Drenthe worden gedaan. We zitten nu op 144 volgers. Op naar de 150? Mocht u twitter hebben en het leuk vinden om af en toe een vlinderberichtje te ontvangen, like en volg ons! En leuke foto's of filmpjes van bijzondere waarnemingen zijn ook van harte welkom. Die delen we dan weer met alle volgers.

Niet alleen via twitter, maar ook via onze *Roep'n&Botterklipp'n* proberen we zoveel mogelijk vlinderaars en andere belangstellenden te bereiken.

In deze najaarseditie komen verschillende kwetsbare dagvlindersoorten aan bod. Zo neemt Dick Mooi u mee met zijn tellingen van de Zilveren maan en de Komma-vlinder. Joop Verburg geeft een overzicht van (bijzondere) waarnemingen in 2022 in Zuidwolde, in de Vlindertuin en daarbuiten.

De Vlinderwerkgroep Drenthe heeft ook in 2022 weer een steentje bijgedragen aan provinciale projecten, zoals het heide- en veenvlinderproject vanuit Landschapsbeheer Drenthe. Willem Bosma blikt terug op één van de activiteiten van dit project, een zoektocht naar rupsen van de Aardbeivlinder in het Bargerveen. Ate Dijkstra heeft zich verdiept in de sluipmoordenaars van vlinderrupsen en sluit ook deze *Roep'n&Botter-*

klipp'n weer af met een nieuwe aflevering (de achtste) van Vlinders in de literatuur en kunst.

En natuurlijk zien we u graag op de najaarsbijeenkomst op woensdagavond 23 november in De Klipper in Zwiggelte! Het accent van de avond ligt op het behoud en herstel van de biodiversiteit in het agrarisch gebied. Op de Holtesch bij Hooghalen werkt Land van Ons hieraan door natuurinclusief en met zorg voor de bodem op een voor de boer rendabele manier voedselgewassen voor menselijke consumptie, zoals boekweit, te telen. Willem Bosma laat ons zien welke vlinders hij tijdens zijn weidevogelveldwerk op de percelen van een biologische melkveehouder bij het Leeksermeer tegenkwam en Gijsbert Six praat ons bij over het Bloeiend Benneveld-project. Daar tussendoor is volop gelegenheid de veldervaringen in het afgelopen seizoen uit te wisselen.

Hoewel de coronanajaarspiek voorbij lijkt is het belangrijk de regels voor het voorkomen van besmetting in acht te blijven nemen.

Namens het bestuur van de Vlinderwerkgroep Drenthe wens ik u veel leesplezier en een fijne, echte winter toe.

Ik zag een vlinder
in de stad.
Ze fladderde
over hoofden heen.
Ze vloog
langs een muur
van steen.
De avondzon
beloofde haar bloemen.
Maar zij
vond er geen.
Alleen maar steen.

Beeldend pleidooi voor meer groen in de stad

Midden juli, toen ook in Drenthe het kwik overdag weer de 40 graden naderde, stuurde Gerrit Oost het bovenstaande gedicht van Limburgse vlindervriendin, Tineke Beukhof. Zij schreef het naar aanleiding van het nieuws dat 'door de hittegolf vandaag de kernen van steden oververhit zijn door het ontbreken van groen'.

De Zilveren maan in het Reestdal in 2022

Dick Mooi

In 2022 was het in het Reestdal speuren naar de Zilveren maan. Dit jaar geen grote uitschieters, maar af en toe een paar vlinders, met eind augustus toch nog een late piek.

Het seizoen van de Zilveren maan begon dit jaar vroeg met de eerste vlinder op 18 mei 2022. Alleen in 2018 was de eerste waarneming vroeger (tabel 1). De eerste generatie vloog tot half juni. In totaal heb ik maar zes vlinders gezien met een piek van drie vlinders op 11 juni 2022 (Tabel 1).

Tabel 1: Eerste waarnemingsdatum en maximaal geteld aantal exemplaren van de eerste en tweede generatie van de Zilveren maan in het Reestdal in de periode 2015–2022.

	Jaar							
	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Eerste waarneming	27 mei	8 juni	22 mei	15 mei	22 mei	26 mei	17 juni	18 mei
Maximum aantal vlinders op één dag:								
Eerste generatie	13	3	5	36	48	14	4	3
Tweede generatie	16	12	12	52	103	15	45	22

Op 12 juli vlogen de eerste vlinders van de tweede generatie. Die dag zag ik er ook direct 10! Daarna noteerde ik wekelijks één of twee vlinders. Maar op 29 augustus telde ik opeens nog 22 vlinders, meestal op de Blauwe knoop die toen uitbundig bloeide.

In het gebied waar een paar jaar geleden nog tientallen vlinders vlogen heb ik dit jaar amper 10 exemplaren over het gehele seizoen gezien. Hier gaat het ook slecht met het Moerasviooltje. Vorig jaar is een deel van het gebied door de natte zomer niet gemaaid. Dit jaar lag het er uitgedroogd bij. Ik ben bang dat we hier de Zilveren maan misschien wel gaan verliezen.

In een ander deel van het Reestdal vloog de vlinder ook niet massaal, maar hier is het Moerasviooltje de afgelopen jaren wel toegenomen. Ook de Blauwe knoop doet het hier goed. Deze plant is met name in de nazomer een belangrijke nectarbron voor de Zilveren maan.

Dit jaar heb ik dit deel dan ook regelmatig bezocht en het was een groot genoegen om naast de Zilveren maan op één dag ook nog drie Koninginnenpages te zien vliegen.

Zilveren maan, vrouwtje. Reestdal, 22 augustus 2022. Foto Dick Mooi.

Zilveren maan op Blauwe knoop. Reestdal, 29 augustus 2022. Foto Dick Mooi.

Koninginnenpage op Kale jonker. Reestdal, 7 juli 2022. Foto Dick Mooi.

Terugblik excursie rupsen lokaliseren Bargerveen

Willem Bosma

Tijdens het zoeken naar rupsen van de Aardbeivlinder zagen de deelnemers ook diverse andere dagvlinders waaronder Bruine vuurvlinders. Foto Willem Bosma

Al vele jaren geeft Landschapsbeheer Drenthe in opdracht van de provincie Drenthe uitvoering aan een project dat zich richt op de bescherming van de kwetsbare heide- en veenvlinders in Drenthe. Het doel van dit project is om samen met terreinbeheerders, overheden, onderzoekers, vrijwilligers en andere betrokkenen te komen tot beschermings- en herstelmaatregelen ten behoeve van de kwetsbare heide- en veenvlinders die Drenthe (nog) rijk is. De Vlinderwerkgroep geeft waar nodig steun aan dit project.

Op vrijdag 22 juli 2022 was er in het kader van dit project een excursie 'rupsen lokaliseren' in het Bargerveen. Het rupsenstadium is voor veel vlindersoorten een cruciale, maar ook kwetsbare fase. Daarom is het voor de bescherming van vlinders belangrijk om meer te weten te komen en kennis te delen over het rupsenstadium. De excursie was onder leiding van Bram Omon. Bram is ecooloog en deskundige op het gebied van vlinders. Voorafgaand aan de excursie was er een presentatie bij Staatsbosbeheer Het Veenland. Ca. 20 mensen namen deel aan de presentatie en excursie, waaronder beheerders en vrijwilligers.

Presentatie

Tijdens een mooie presentatie vertelde Bram over de ecologie van vlinders, in het bijzonder van de zeldzame Aardbeivlinder. Het Bargerveen vormt een belangrijk

bolwerk voor deze soort. Er werd ook ingegaan op vlindervriendelijk natuurbeheer voor kwetsbare soorten als de Aardbeivlinder. Na afloop kreeg men de gelegenheid om vragen te stellen. Sommige vragen leidden tot discussie. Er werden specifiek vragen gesteld op het gebied van heidebeheer en de daaruit voortkomende knelpunten. Het was een zeer interactieve presentatie.

Veldexcursie

Na deze inhoudelijke presentatie en een korte pauze, was het hoog tijd om het veld in te gaan. Er werd gekozen voor het bezoeken van een niet al te kwetsbaar stukje Bargerveen, zodat eventuele verstoring of schade zoveel mogelijk beperkt werd. Men verspreidde zich in kleine groepjes in een graslandje met veel Tormentil (waardplant), op zoek naar rupsen van de Aardbeivlinder.

Vol aandacht kijken en luisteren naar de presentatie van Bram Omon. Foto Willem Bosma

Op zoek naar rupsen van de zeldzame Aardbeivlinder in het Bargerveen. Foto Willem Bosma

Heideblauwtje. Foto Willem Bosma

Iedereen ging op de knieën, in de hoop een rups te ontdekken. Dat viel nog niet mee: het is een hele andere manier van zoeken en het vergt ook een beetje geduld en geluk. Na een tijdje speuren wist Bram een rups te ontdekken, tot vreugde van iedereen. Bram liet op een mooie en rustige manier zien hoe je het beste kunt zoeken naar de rupsen en vertelde meer over de ecologie van de Aardbeivlinder. De rupsen maken een kokertje door het blad van Tormentil naar boven te vouwen. Met een geoefend oog zijn zulke rupsenkokertjes te traceren.

Het was een zeer geslaagde dag waarbij veel kennis en ervaringen werden uitgewisseld. Men genoot van het schitterende veenlandschap en de daarin levende soorten. Er werden, naast het ontdekken van Aardbeivlinder-rupsen, ook andere interessante waarnemingen gedaan. Zo zagen we Bruine Vuurvlinders, Heideblauwtjes, Oranje Zandoogjes, Koevinkjes, verschillende soorten libellen en een Grauwe Klauwier als toetje.

Oranje zandoogjes. Foto Willem Bosma

Dagvlinders in Zuidwolde in 2022

Joop Verburg

Ik wil graag mijn belevenissen rond dagvlinders in Zuidwolde en met name in de Vlindertuin met jullie delen. Over het algemeen blijft de trend van de afgelopen jaren zich helaas voortzetten: minder vlinders en minder soorten per dag.

Puur toeval was het dat op de dag van de nationale Tuinvlindertelling zo maar 14 soorten tegelijk in de Vlindertuin waren (waaronder de Oranje luzernevlinder en de Koninginnenpage) met samen meer dan 50 exemplaren. Dat is de laatste jaren niet meer voorgekomen. Een paar dagen later was alles weer 'normaal' en bleef het verder bij lage aantallen. Er waren plussen (meer Dagpauwogen dan vorige jaren en vooral meer Oranje zandoogjes, ook in de natuurgebieden rondom) maar vooral ook minnen: alleen in het voorjaar een paar Kleine vossen. Ik zag dit jaar in Zuidwolde meer Grote vossen dan Kleine vossen! Ook het Landkaartje liet een dramatisch beeld zien met in de Vlindertuin één waarneming van de voorjaarsgeneratie en twee waarnemingen van de zomergeneratie. Ook van het Zwartspriedikkopje had ik maar eenmaal een waarneming van twee exemplaren. Ik stap maar even af van de klaagzang en richt me op de leuke en positieve dingen.

Inmiddels vertrouwde bewoners van de Vlindertuin

Het is bijna een normale gast in de Vlindertuin en omgeving geworden. Ik moet me bij elk witje afvragen of het niet toch ook weer een *Scheefbloemwitje* kan zijn.

Wanneer je bedenkt dat we in 2000 eenmaal een *Koninginnenpage* in de Vlindertuin hebben gezien en daarna 20 jaar niet, dan is de ontwikkeling van de laatste jaren ronduit spectaculair te noemen. Zowel in de Vlindertuin en in de volkstuin als in de omgeving zijn afgelopen jaar tientallen *Koninginnenpages* gemeld. Bovendien kreeg ik van alle kanten bericht over eitjes, jonge rupsen en grote rupsen. In de volkstuin waren Dille en Venkel de belangrijkste waardplanten en soms ook Pastinaak. Verschillende mensen proberen poppen te laten overwinteren om volgend jaar te genieten van het uitkomen van de vlinder.

Het Scheefbloemwitje is inmiddels een vaste gast in de Vlindertuin in Zuidwolde. Foto Joop Verburg.

Zeldzame juweeltjes

Verschillende keren zagen we de *Kleine parelmoervlinder* in de buurt van de Vlindertuin. Ik vind het één van de allermooiste dagvlinders, dus daar werd ik ook blij van.

Na een aantal jaren afwezigheid vloog de *Oranje luzernevlinder* ook enkele keren in de Vlindertuin.

Jonge rups van de *Koninginnenpage* op Venkel in de volkstuin in Zuidwolde (links, foto Joop Verburg) en een net vervelde oudere rups (rechts, foto Maud Maas Geesteranus).

Kleine parelmoervlinder. Foto Joop Verburg

Sleedoornpage op Vuurdoorn. Foto Joop Verburg

Het eerste Staartblauwtje voor Drenthe, op 28 juni 2022 gezien bij het Zwarte gat bij Zuidwolde. Foto Jan Mansens

Sleedoornpage: terug van weg geweest

Dan de *Sleedoornpage*, die hebben we twee jaar niet als dagvlinder waargenomen en afgelopen winter hebben we voor het eerst sinds lange tijd geen enkel eitje gevonden. Maar dit jaar kreeg ik op dezelfde dag – 13 augustus – twee meldingen van Sleedoornpages. De eerste van een exemplaar dat in een tuin langs de westrand van Zuidwolde foerageerde op de rijpe bramen. De tweede kwam nota bene van Stefan Pronk. Hij had een familieweekend in Nolde en kneep er even tussenuit om aan de zuidrand van Zuidwolde naar de Sleedoornpage te zoeken. En hij vond daar inderdaad een exemplaar. Twee dagen later zag ik er ook één in de Vlindertuin, foeragerend op de Late guldenroede. Een paar dagen later vloog een exemplaar rond bij de Sleedoornstruiken, kennelijk op zoek naar geschikte plekken om eitjes te leggen. Komende winter gaan we natuurlijk weer kijken of er nu wel eitjes te vinden zijn.

Nieuwe blauwtjes

Tot slot twee nieuwelingen: Jan Mansens liet mij begin augustus een foto zien van een blauwtje. Ik zei: “een *Staatblauwtje*, waar heb je dat gefotografeerd?” “Bij het Zwarte gat op 28 juni,” was zijn reactie. Ik was stomverbaasd, want het ging om de allereerste waarneming van een Staatblauwtje in Drenthe (althans op waarneming.nl).

Een paar dagen later zijn we samen, tegen beter weten in, naar het Zwarte gat gegaan. Hier zagen we in een laag en vrij vochtig talud met relatief veel bloei ondanks de algemene droogte toch een aantal leuke soorten (Bandheidelibel en Icarusblauwtjes). Toen ik een van de foto's bekeek zag ik ineens dat dat geen Icarusblauwtje was, maar een *Bruin blauwtje*! Kars Veling had mij al gewaarschuwd: “Let op Joop, het Bruin blauwtje komt er aan en die zie je vast dit jaar in Drenthe.” Zo was het ook want nadien heb ik het Bruin blauwtje vrijwel iedere week in de Vlindertuin gezien. Nummer 34 op de lijst van de dagvlinders die we ooit in de Vlindertuin zagen.

Het Bruin blauwtje kwam in 2022 ook de Reest over en liet zich fotograferen bij het Zwarte gat (links) en in de Vlindertuin in Zuidwolde (rechts).

Foto's Joop Verburg

Sluipmoordenaars

Ate Dijkstra

Op 29 september zat er een op mijn raam. De dag erna ging ze zelfs op mijn hand zitten. Op 1 oktober trof ik haar opnieuw op het raam aan. Het bleek de mooie parasitoïde sluipwesp *Amblyteles armatorius* te zijn. *Amblyteles* lijkt, met enige fantasie, op een slanke wesp met geel zwart gebandeerde poten (figuur 1).

Parasitoïde sluipwespen

Het vrouwtje is de sluipmoordenaar. Ze zet haar eitjes af op de rupsen van de nachtvlinderfamilies van de Uilen (*Noctuidae*) en van de Tandvlinders (*Notodontidae*) en ook op rupsen van soorten behorend tot de families van de Spanners (*Geomitridae*), Spinneruilen (*Erebidae*), Nachtpauwogen (*Saturniidae*) en Spinners (*Lasiocampidae*). Bij parasitoïde sluipwespen legt het vrouwtje de eitjes in de rups. De larven voeden zich in eerste instantie met minder vitale delen van de rups die blijft leven. Later worden ook de vitale delen opgegeten en sterft de rups. De sluipmoordenaars zelf hebben een vriendelijker menu. Ze drinken zomers de nectar of eten het stuifmeel van Schermbloemigen (*Apiaceae*) zoals Gewone engelwortel (*Angelica sylvestris*) en Gewone berenklauw (*Heracleum sphondylium*).

Verspreiding in Nederland

Amblyteles armatorius is in Nederland een vrij algemene soort die verspreid door heel Nederland is gezien. Toch is het aantal jaarlijkse waarnemingen, wat het aantal individuen betreft, niet erg groot. In de periode 2007– 2021 gaat het volgens waarneming.nl om gemiddeld 25 individuen per jaar. Wel lijkt het erop dat vanaf 2018 sprake is van een stijgende lijn. Het jaar 2020 was, met 150 gemelde exemplaren, tot nu toe het topjaar.

Direct komt natuurlijk de vraag welke invloed deze sluipwesp heeft op de populaties van nachtvlinders. Gezien het aantal jaarlijkse waarnemingen van nachtvlinders en het aantal jaarlijks gemelde exemplaren van *Amblyteles* lijkt die niet erg groot te zijn. Wat dat betreft scoort een andere sluipmoordenaar, *Apanteles glomoratus*, beter. Dit is een algemene parasiet van koolwitjes (*Pieris spec.*). Vooral Groot koolwitje (*Pieris brassicae*) is vaak slachtoffer. Lokaal kan 95% van de rupsen gearparasiteerd zijn door dit kleine sluipwespje. Het is dus een sluipmoordenaar die zich soms ontpopt als massamoordenaar. Toch kan ik mij goed vinden in wat Bink (1992) in zijn boek schrijft: ‘studies over parasieten leveren wel boeiende verhalen op, maar geven zelden een goed inzicht in de aantalsregulatie’.

Smalle of brede gele strepen

Het exemplaar op mijn ruit was een vrouwtje, te herkennen aan de smalle gele strepen op de poten. De mannetjes hebben daar veel bredere gele strepen (figuur 2).

Figuur 1: Sluipwesp *Amblyteles armatorius*, vrouwtje. Bron: nl.wikipedia.org

Amblyteles armatorius vliegt van februari tot en met november. De meeste waarnemingen vallen in de periode mei–augustus met een duidelijke piek in juni. De soort overwintert als volwassen individu. De paring vindt vermoedelijk in het vroege voorjaar plaats. Het vrouwtje van *Amblyteles* heeft, net zoals vrouwtjes van sommige andere sluipwespsoorten, geen uiterlijk zichtbare angel.

Sluipwesp op het laken?

Een andere sluipwesp die parasiteert op vlinders (uit de Uilenfamilie) is *Ophion luteus*. Er zijn verschillende zeldzamere soorten die erg sterk op *Ophion luteus* lijken. Waarnemingen van deze soorten moeten dan ook met de nodige scepsis worden bekeken. *Ophion luteus* is vermoedelijk algemeen en een nachtbraker die ook op licht afkomt. Dus nachtvlinderliefhebbers opgelet. Ik ben dan ook benieuwd of er nachtvlinderfanaten zijn die deze sluipwesp op hun laken hebben aangetroffen. Over haar leefwijze is weinig bekend. Onderzoek (Broad et al, 2015) laat zien dat de soort in ieder geval parasiteert op de Grasuil (*Agrotis exclamations*) en de Gewone velduil (*Agrotis segetum*).

Literatuur

- Bink, F.A., 1992: *Ecologische Atlas van de Dagvlinders van Noordwest-Europa*. Schuyt & Co, Haarlem
- Broad, G.R., H.Schnee & M.R.Shaw, 2015: The hosts of *Ophion luteus* (Linnaeus) (Hymenoptera, Ichneumonidae, Ophioninae) in Europe. *Journal of Hymenoptera research* 46: 115-125

Figuur 2: Sluipwesp *Amblyteles armatorius*, mannetje. Bron: uknature.uk

Kommavlinder op een Zomereikblad (links) en op bloeiende Struikhei, Holtherzand 11 augustus 2022. Foto's Dick Mooi

Eindelijk weer Kommavlinders

Dick Mooi

Dit jaar heb ik eindelijk weer een aantal Kommavlinders gezien in de gebieden van Het Drentse Landschap.

Sinds 2014 inventariseer ik vlinders en libellen voor Het Drentse Landschap. Elk jaar wordt een ander gebied onderzocht of een bepaalde soort gevolgd. Vanaf 2014 bezoek ik jaarlijks het Scharreveld in de maanden juli/augustus op zoek naar de Kommavlinder.

In 2019 had ik voor het laatst een Kommavlinder in dit gebied gezien. Maar in de laatste week van juli dit jaar zag ik hier weer een Kommavlinder vliegen en een week later heb ik er ook een kunnen fotograferen. Dit motiveerde om ook in andere gebieden te gaan kijken. Op 10 augustus bezocht ik het heidegebied van het Elper Westerveld, waar ik twee Kommavlinders kon noteren. Op 11 augustus telde ik op het Holtherzand vier vlinders, en later op die dag op het Nuilerveld drie exemplaren. De laatste Kommavlinders van 2022 heb ik op 19 augustus gezien, weer op het Scharreveld.

In totaal heb ik in 2022 15 Kommavlinders gezien, niet te vergelijken met de tientallen exemplaren die ik in de jaren 2016/2017 op het Scharreveld zag (Schuurhuis en Mooi, 2019), maar misschien weer een begin van herstel.

Literatuur

Schuurhuis, B. en D. Mooi, 2019: Twee jaar droogte in de Drentse heidegebieden. *Roep'n&Botterklipp'n, Nieuwsbrief Vlinderwerkgroep Drenthe* 29 (2): 7

Pre-Columbiaans Amerika, deel 1

Vlinders in de kunst en literatuur 8

Ate Dijkstra

In de meeste geschiedenisboekjes staat dat in 1492 Christoffel Columbus Amerika ontdekte. Niet vermeld wordt dat al zeker 14.000 jaar eerder de eerste mensen vanuit Azië via de Beringia-landbrug en/of varende langs de kust Amerika bereikten. De discussie wanneer de eerste mensen Noord-Amerika bereikten is echter nog steeds gaande.

Er zijn namelijk vindplaatsen die wijzen op een nog eerdere kolonisatie. Uit DNA-onderzoek is wel duidelijk dat die eerste mensen uit Azië kwamen en niet uit Europa of Afrika, zoals sommigen veronderstellen (Raff, 2021). Christoffel Columbus was zelfs niet de eerste Europeaan die voet aan land zette in Amerika. Dat was de Viking Erik de Rode in 985 n.Chr. In de IJslandse Groenlandsage en de sage van Erik de Rode wordt al

verhaald over het bereiken van een onbekend land dat men Vinland noemde. In 1961 werd in New Foundland in de L'Aux Meadows-regio een Viking-nederzetting ontdekt en opgegraven. Daarmee is inmiddels ook archeologisch aangetoond dat de Vikingen Amerika bereikten en zelfs geprobeerd hebben om zich er blijvend te vestigen. Die pogingen zijn mislukt (Fitzhugh & Ward, 2000).

Toen Christoffel Columbus in Amerika arriveerde, was sprake van een groot aantal culturen. Een deel van die culturen waren en zijn mobiele voedselverzamelaars die hun voedselpakket al dan niet aanvullen met producten verkregen door een beperkte vorm van landbouw. Met name in Mexico, in Midden-Amerika en in de Andes bestonden culturen met een duidelijk stedelijke ontwikkeling en meer intensieve en permanente vormen van landbouw. Bekende culturen ten tijde van Columbus waren de Maya's die leefden op het Yucatan schiereiland van Mexico, de Azteken op de Mexicaanse hoogvlakte en de Inca's in de Andes. Eén van de drie hoofdsteden van de Azteken, Mexico, had vermoedelijk tussen de 560.000 à 700.000 inwoners. De eerste Spanjaarden (conquistadores) die de stad bezochten waren diep onder de indruk van de pracht en geordendheid van de stad. De Azteken hadden een vorm van beeldschrift dat zich steeds meer tot een klankschrift ontwikkelde. Daarvan is bitter weinig bewaard. De Azteekse kroniekschrijvers zijn in de vroeg-koloniale periode overgegaan tot het vastleggen van hun taal in Latijnse letters. Ook Spaanstalige geschiedschrijvers legden veel Azteekse literatuur vast.

Vlinders in de klassieke periode (Teotihuacán), 200–900 n.Chr.

Teotihuacán was in de klassieke periode de grootste stad van Mexico. Op een muurschildering in het Tepantitla-paleis (muurschildering 3 Tlacoc's paradijs) zijn ook vlinders te zien. Figuren met takken en netten maken jacht op vlinders (figuur 1). Die vlinders dragen een soort (stof)brillen die geassocieerd worden met de regengod Tlaloc of, een meer recente interpretatie, met oorlog. Bij sommige Midden-Amerikaanse volkeren zijn vlinders gesneuveldde krijgers die komen vertellen dat het hun verder goed gaat.

Figuur 1: Tepantitla-tempel, muurschildering 3: Tlacoc's paradijs.
Bron: flickr.com/Thomas Aletto

Figuur 2: Tula: Tolteeks beeld van een krijger met een borstplaat in de vorm van een gestileerde vlinder. Bron: en.wikipedia.org

Vlinders bij de Tolteken

De Azteken beschouwden de Tolteken als hun culturele en intellectuele voorgangers. De Tolteekse cultuur floreerde tussen de 10de en midden 12de eeuw. Tula was hun hoofdstad. Op de tempel Tlahuizcalpantecuhtli (pyramide B) die daar is gebouwd staan vier beelden van hard basalt van Tolteekse krijgers met een hoogte van liefst 4,60 meter. Deze reusachtige krijgers hebben een borstplaat in de vorm van een gestileerde vlinder (figuur 2).

Vlinders bij de Azteken

De Azteken kwamen oorspronkelijk uit de noordwestelijke buitengewesten van Mexico's centraal plateau. In 1168 n.Chr. begint een zoektocht naar nieuw land. In 1215 arriveerden ze in de centrale Vallei van Mexico. Op zijn toppunt, dat samenvalt met het arriveren van de eerste Spanjaarden, kende het Azteekse rijk 300 vazalstaten en was sprake van een amalgaam van talen. Ondanks een bezetting wisten verschillende vazalstaten hun eigen cultuur en goden te behouden. Dat was ook één van de oorzaken van de snelle ondergang van het Azteekse rijk. Toen de kleine groep Spanjaarden onder Cortés de macht greep werden ze geholpen door een aantal vazalstaten waarvan de inwoners de kans zagen om af te rekenen met hun voormalige overheersers.

De Azteken kenden tal van goden en er werden ook rustig goden van de onderworpen volkeren in het Azteekse pantheon opgenomen. Eén van die Azteekse

Figuur 4: De godin Itzpapalotl wordt wel geassocieerd met de nachtvlinder *Rothschildia orizaba*. Bron: en.wikipedia.org

Figuur 3: De godin Itzpapalotl ('Obsidiaan-vlinder'). Afbeelding in de Codex Borgia. Bron: en.wikipedia.org

goden is de godin Itzpapalotl wat 'obsidiaanvlinder' of 'geklauwde vlinder' betekent. De laatste naam verwijst mogelijk naar het gegeven dat Itzpapalotl soms ook afgebeeld is met de vleugels van een vleermuis. In de folklore worden vleermuizen soms ook 'zwarte vlinders' genoemd. Obsidiaan is vulkanisch glas. De Azteken kenden, behalve winning en bewerking van goud, geen metalen. Vulkanisch glas en vuursteen waren dan ook een belangrijke grondstof om werktuigen en wapens van te maken. Obsidiaan was ook een belangrijk handelsproduct. Itzpapalotl is een oorlogsgodin met een skeletachtig uiterlijk (figuur 3). Soms wordt ze afgebeeld als mooie verleidelijke vrouw. Itzpapalotl heerste over Tamoachan, het paradijs waarin vroeg gestorven kinderen terecht kwamen en de plaats waar de mensen werden geschapen. Ze wordt verder geassocieerd met de grote nachtvlinder *Rothschildia orizaba* (figuur 4) die behoort tot de familie van de Nachtpauwogen. Van oorsprong was ze de godin van de Chichimeekse bevolkingsgroep maar is ze ook opgenomen in het Azteekse pantheon.

In een heilig gezang voor de moeder der goden, Teteoinnan, wordt in één vers Itzapapalotl genoemd. Fragment (twee verzen) uit het heilig gezang voor Teteoinnan (Soustelle, 1969):

*Ontloken is de witte bloem.
Zij, onze moeder, met haar masker van huid
Van Tamoachan is zij gekomen*

*Ha, godin is zij geworden
Tussen de cactussen, onze moeder
De vlinder van obsidiaan.*

In een wat andere vertaling (Van Zantwijk, 1994) luidt het gezang:

*Heia, witte bloemen zijn jouw bloemen!
Zij is Onze Moeder met gelaatsbeschildering
van een watergodin.
Zij is uit het Oorsprongsland voortgekomen
Heia ho, de godin is reeds op de kogelcactus;
Zij is Onze Moeder de Lavaglasvlinder!*

Het gezang is zelfs voor een derde keer in het Nederlands vertaald (Ten Berge, 1979):

*witte bloemen zijn jouw bloemen
dat is onze moeder met haar gemaskerd gelaat
in Tamoachan ligt jouw begin!
...
de godin zit op de ronde cactus;
het is de lavavlinder, onze moeder*

Ook in de *Zang voor de heer der Otomi's* wordt in het tweede vers naar Itzpapalotl verwezen. De Otomi's leefden (en leven nog) in de Vallei van Mexico en vormden ten tijde van de Azteken een van de vele vazalstaten. Met 'De Heer van de Otomi's' wordt waarschijnlijk een oude vuur- of zonnegod, Guecuexin, bedoeld die later werd gelijkgesteld met de god Quetzalcoatl. Quetzalcoatl ('Gevederde slang') was de god van wind, water, vruchtbaarheid, mais. De Quetzal is een vogel (Trogon-soort) met zeer lange groene staartveren. Als hij vliegt kan men daar, met wat fantasie, een vliegende slang in zien. Ehecatl is ook een god van de wind en is er dus sprake met een zekere overlap met de god Quetzalcoatl.

Fragment (vertaling Ten Berge, 1979):

*ik ben Guecuexin van de steenvlakte,
ik ben Guecuexin Quetzalcoatl.
alleen Ehecatl die de lavavlinder meesleept,
alleen Ehecatl die de lavavlinder meesleept*

Vlinders worden ook genoemd in meer lyrische Azteekse poëzie, zoals in de lofzang op de steden Mexico-Tenochtitlan (vertaling Van Zandwijk, 1994):

*Je bent een fraaie frêle bloem,
die hier in Mexihco in bloei staat, heia!
Bij jou zuigen de vedervogels en vlinders
zich op aarde vol.*

Of in een gedicht waarin de verschillende manieren om aan een zekere zwaarmoedigheid te ontsnappen worden uitgedrukt (vertaling Van Zandwijk, 1994, fragment):

*Wellicht vraag ik het hem,
de prachtige edele kolibrie,
de honingvogel, groen als jade.
Of wellicht vraag ik het hem,
de goudgele vlinder.
Want zij weten te openbaren,
waar de mooie, vrolijke bloemen bloeien.*

De Azteken waren ook beroemd om hun verentooisels in verblindende kleuren. De lange glinsterend groen (blauwe) veren van de Quatzal (figuur 5), de gele en rode veren van papegaaien en allerlei andere kleurrijke vogels leverden een spectaculair hoofdtooi op. In die vedertooien werden ook grote vlinders verwerkt. Veren behoorden zelfs tot de belangrijkste artikelen die de vazalstaten als belasting moesten afdragen. Geïnspireerd door de Tolteken maakten de Azteken ook beelden van krijgers met een borstplaat in de vorm van

Figuur 5. Vliegende Quetzal. De God Quetzalcoatl ('Gevederde slang') bij de Azteken. Bron: droomplekken.nl

een gestileerde vlinder. Deze, overigens veel kleiner dan die van de Tolteken, Azteekse beelden hebben ook een gestileerde vlinder als hoofdtooi.

Literatuur

- Berge, H.C. ten, 1972: *Poëzie van de Azteken*. Literaire Reuzenpocket 398. De Bezige Bij Amsterdam
- Fitzbugh, W.W. & E.I. Ward ed., 2000: *Vikings: the North Atlantic saga*. Smithsonian Institution Press Washington & London & National Museum of Natural History
- Raff, J., 2021: Journey into the Americas. *Scientific American* vol. 324 nr.5: 22-29
- Soustelle, J., 1969: *Zo leefden de Azteken bij de invasie van de conquistadores*. Hollandia N.V. Baarn
- Zandwijk, R. van, 1994: *Zegevierend met de Zon: Duizend jaar Azteekse gedichten en gedachten*. Prometheus Amsterdam

IVN Kind & Natuur

Oproep

Beste vlinderliefhebbers,

Het IVN organiseert komend voorjaar voor maar liefst 13 scholen in gemeente De Wolden 'Het Vlinderproject'. Een prachtig thema om in te zetten op basisscholen, maar het sluit ook aan bij de viering van het 50-jarig bestaan van de natuurwerkgroep Zuidwolde.

Mijn naam is Betty Linthorst en sinds kort werkzaam bij IVN regio Noord als projectleider Kind & Natuur. Ik ben op zoek naar mensen die graag hun vlinderpassie en kennis zouden willen delen met basisschoolkinderen. Dit kan op de scholen zelf zijn, op een passende locatie of misschien zelfs in uw eigen tuin. Alle ideeën voor De Wolden, maar ook andere gemeenten in Drenthe zijn welkom!

Mocht u geïnteresseerd zijn, mee willen denken of vragen hebben, dan kunt u contact met mij opnemen: b.linthorst@ivn.nl.

Met vlinderlijke groet, Betty Linthorst

Colofon

Redactie:

Ben Hoentjen (eind)redactie, met dank aan Stefan, Tineke, Joop, Willem, Dick en Ate voor de teksten en aan alle fotografen!

Vormgeving en opmaak:

Jan Faber (enitals.nl)

Uiterste inleverdatum

kopij voorjaarsnieuwsbrief:
31 maart 2023